

ТЕМА НОМЕРА:

Альтернативні методи вирішення спорів

Останні зміни до законодавства з міжнародного приватного права

Практичні аспекти

Євген БЛІНОВ
Старший юрист
Анна ШАРИКІНА
Юрист ЮФ AstapovLawyers
Закінчення. Початок на стор. 1 >>

1. Усунення прогалин в законодавстві щодо визнання та примусового виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів. Першим важливим внеском Закону України від 21 січня 2010 року стало чітке визначення переліку судових актів, які входять до поняття «рішення іноземного суду». Відтепер відповідно до статті 390 Цивільного процесуального кодексу України під «рішенням іноземного суду» розуміється рішення суду іноземної держави; рішення інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ; рішення іноземних чи міжнародних арбітражів. До внесення зазначених змін відсутність чіткого офіційного розуміння поняття «рішення іноземного суду» значно ускладнювало процедуру їх визнання та виконання в Україні, зокрема, рішень міжнародних та іноземних арбітражів.

Раніше поняття «рішення іноземного суду» було визначене у Законі України від 29 листопада 2001 року № 2860-III «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів», згідно зі статтею 1 якого «рішення іноземного суду – це рішення іноземних судів у цивільних, трудових, сімейних справах, вироки іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосується конфіскації майна та відшкодування шкоди потерпілим, а також рішення іноземних арбітражів та акти інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних, трудових, сімейних справ, що набрали законної сили і підлягають визнанню та виконанню на території України відповідно до міжнародних договорів України». Дане визначення було громіздким, оскільки

перераховувало специфічні види актів та категорій справ, притаманних вітчизняній правовій системі і було недостатньо генералізованим для його застосування до судових, квазісудових та арбітражних рішень певних юрисдикцій. 6 вересня 2005 року було прийнято Закон України № 2798-IV «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України», який визнав таким, що втратив чинність, Закон України «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів», оскільки на той момент в даному Законі України вже відпала необхідність, бо 1 вересня 2005 року набув чинності новий Цивільний процесуальний кодекс України, розділ VIII якого «Про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні» містить ідентичні положення. Проте новий ЦПК України не розкривав поняття «рішення іноземного суду», що зробило взагалі незрозумілим обсяг цього поняття, знову суттєво ускладнивши процедуру визнання та виконання в Україні рішень іноземних судових органів, зокрема, іноземних та міжнародних арбітражів.

Вирішенню цієї прогалини в певній мірі посприяла судова практика, за якою сторона, що вимагала визнання та примусового виконання рішення міжнародного або іноземного арбітражу, зазвичай прохала суд застосувати положення розділу VIII ЦПК України на підставі аналогії законодавства. Подібна аргументація вмотивувалась посиланнями на ст. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України та ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Щоправда наведена аргументація інколи не сприймалась судом і суди відмовляли у задоволенні відповідних клопотань. З прийняттям Закону України від 21 січня 2010 року поняття «рішення іноземного суду» стало чітким та зрозумілим, що міні-

мізує перепони при їхньому визнанні та виконанні на території України. Крім того, **нове формулювання поняття «рішення іноземного суду» дозволяє визнавати і примусово виконувати рішення інших квазісудових органів.** З урахуванням тенденції росту популярності альтернативних засобів вирішення спорів (ADR) тепер в Україні теоретично можливе виконання рішень різноманітних приватних органів щодо вирішення спорів, а також рішень державних органів іноземних держав, що формально не належать до судової гілки влади, наприклад, міністерств, комісій, інших органів виконавчої влади і т. д. а жаль, за час з прийняття вказаного закону ще не сформувалась судова практика з питань визнання рішень квазісудових органів, яка би надала можливість виділити критерії, за якими би визначалась можливість визнання та примусового виконання рішень певних категорій альтернативних засобів вирішення спорів.

2. Презумпція взаємності у відносинах держав при визнанні рішень судів і міжнародних арбітражів. Для визнання та примусового виконання рішення міжнародного арбітражу або іноземного суду українське законодавство вимагає наявності, відповідно, дво- або багатостороннього міждержавного договору, що містить положення про взаємне визнання та виконання рішень судів або арбітражів. У цій частині виконання рішень арбітражів було легшим завдяки існуванню Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання рішень міжнародних арбітражів 1958 р. Цей багатосторонній міждержавний договір за станом на сьогодні ратифікований 145 державами, включно з Україною, і відповідно є підставою для визнання та примусового виконання в Україні рішень міжнародних арбітражів.

Проте вищевказана конвенція не поширюється на

рішення іноземних судових органів. Тому виконання рішення іноземного суду можливе лише на підставі двосторонніх договорів, укладених Україною з 20 країнами, серед яких переважно країни-члени СНД і держави-сусіди України.

У випадку відсутності відповідного дво- або багатостороннього договору попередньою редакцією ст. 390 ЦПК України передбачалось виконання такого рішення «за принципом взаємності за домовленістю ad hoc з іноземною державою». Щоправда, ані практики щодо тлумачення українськими судами принципу взаємності, ані якихось підзаконних нормативних актів щодо реалізації відповідної домовленості з іноземною державою так і не було створено і дана норма тривалий час залишалась «мертвою». Авторам цієї статті так і не вдалося знайти у реєстрі судових рішень хоча б якийсь спроб послатись на вказану норму.

Закон України від 21 січня 2010 року значно спростив умови для визнання та виконання рішення іноземного суду. Відтепер, навіть якщо Україна не є учасницею міжнародного договору або якщо між Україною та будь-якою іншою державою відсутній договір щодо взаємного визнання та виконання судових рішень, наявність принципу взаємності презюмується. Обов'язок по доказуванню відсутності взаємності у визнанні судових рішень, наприклад, невиконання певною державою рішень українських судів, тепер покладено на відповідача. Таким чином, відповідачам у таких справах для захисту своїх прав та інтересів необхідно буде залучити іноземних радників для вивчення питання наявності взаємності у відносинах держав. Впровадження зазначених законодавчих змін теоретично має сприяти визнанню та виконанню рішень іноземних судів в Україні. Але щодо емпіричного застосування цих положень необ-

Законодавчі новели створюють передумови для популяризації України як судової юрисдикції

хідно зазначити, що, незважаючи на сприятливі умови застосування принципу взаємності, на даний момент відсутня практика використання українськими судами саме цієї підстави для визнання та виконання рішень іноземних судів.

З іншого боку, змінами до ст. 399 ГПК України передбачено, що для рішень іноземного суду, що не підлягають примусовому виконанню, а лише визнанню (наприклад, рішення, що посвідчують певні факти або здатні містити преедиційні обставини) принцип взаємності не застосовується. На жаль, мотиви такого рішення законодавця невідомі.

3. Участь нерезидентів у господарському процесі. Законодавчими змінами до Господарського процесуального кодексу України фактично встановлено відсутність обмежень на участь нерезидентів у господарському процесі. Нагадаємо, що у попередній редакції ст. 124 ГПК України нерезидент міг бути залучений в якості відповідача у справі, що розглядається українським судом, лише у випадку, якщо він мав філію, представництво, інший відособлений підрозділ або нерухоме майно на території України.

З прийняттям зазначених змін господарські суди України матимуть юрисдикцію (підвідомчість) над справами за позовами до нерезидентів. Щоправда, певні складнощі виникнуть з визначенням підсудності даного спору, проте для обходу такої проблеми може бути залучений другий відповідач або, з огляду на специфіку спору, підсудність може бути визначена згідно з ч. 1, 3 ст. 15, ч. 2, 3, 4 ст. 16 ГПК України. Крім того, в таких випадках при поданні позову слід також враховувати положення ст. 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», що встановлює передумови для юрисдикції українських судів (закон в даному випадку оперує некоректним терміном «підсудність»).

Законодавчі новели створюють передумови для популяризації України як судової юрисдикції і, мабуть, найближчим часом ми побачимо постійне зростання кількості транскордонних спорів, що

будуть розглядатися в українських судах.

4. Уніфікація процедури виконання судових доручень у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві. Законом України від 21 січня 2010 року було введено спільний для цивільного, господарського та адміністративного судочинства порядок звернення судів із судовими дорученнями до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави, виконання в Україні судових доручень іноземних судів, виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України. До внесення зазначених змін тільки суди загальної юрисдикції були наділені такими повноваженнями. Відтепер така можливість з'явилася й у господарських та адміністративних судів.

Даним нововведенням шляхом детального процесуального регламентування порядку надання міжнародної допомоги також значно конкретизовано відповідні повноваження судів. Тепер процесуальні кодекси України перелічують ідентичні вимоги до форми, змісту, мови, яким має відповідати судові доручення, що надсилається до іноземного суду або іншого компетентного органу. Крім того, **встановлено обов'язок суду зупинити провадження у справі у випадку звернення суду із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави. Також відтепер встановлено однаковий порядок як для виконання доручень іноземних судів в Україні, так і для виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України.**

Зазначені зміни не лише відповідають вимогам Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року, зокрема, статті 80, а й покликані покращити механізм надання судами міжнародної правової допомоги та зробити його доступним для усіх видів судочинства, оскільки необхідність виконання певних процесуальних дій чи отримання доказів за кордоном може виникнути при розгляді будь-якої справи.

КОМЕНТАР ЕКСПЕРТА

Дмитро МАРЧУКОВ
Юрист міжнародної арбітражної та судової практики ЮФ Magisters

Тим не менше, наразі стягувач отримав додатковий комфорт того, що відповідне визначення міститься саме в

процесуальному кодексі. У той же час, було б незайвим узгодити ст. 81 Закону «Про міжнародне приватне право» та ст. 390 ЦПК. Так, в контексті змін до ст. 390 ЦПК не зрозуміло є доля іноземних рішень у сімейних і трудових справах, вироки іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосується відшкодування шкоди і заподіяних збитків. До того ж, незрозуміло, чи може визначення, закріплене у ст. 390 ЦПК, бути використане для цілей ст. 399 ЦПК.

Більше того, не досить вдалими є посилання у ст. 390 ЦПК на рішення «іноземних чи міжнародних арбітражів». Складається враження, що законодавець протиставляє «іноземний арбітраж» та «міжнародний арбітраж» один одному. До якої ж тоді категорії віднести рішення, винесене у Лондоні в порядку міжнародного арбітражу? Чи передбачає рішення іноземного арбі-

тражу за ст. 390 ЦПК тільки рішення, винесене за межами України в порядку внутрішнього арбітражу (так званого «третейського судочинства»)? Чи підпадає під поняття «міжнародний арбітраж» арбітраж у МКАС і МАК при ТПП України? Якщо відповідь на останнє питання ствердна, в актив законодавцю піде усунення прогалини щодо визнання в Україні рішень МКАС і МАК.

Нарешті, яким би вдалими не було визначення «рішення іноземного суду» у ст. 390 ЦПК, як правило, визнання і виконання рішень іноземних судів передбачено міжнародними договорами. У цьому зв'язку слід пам'ятати, що застосування норм національного права задля визначення змісту понять, закріплених у міжнародних договорах, є сумнівним. З іншого боку, вітчизняні судді навряд чи будуть схильні заходити настільки далеко в теорію.